

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор

Львівського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук,
професор

Тиміро ІВЕЦЬ

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
результатів дисертації Алоїзи ШУГАЛО на тему
«Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Кафедра кримінального права та кримінології факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України) Львівського державного університету внутрішніх справ, заслухавши публічну презентацію наукових результатів дисертації Алоїзи ШУГАЛО на тему «Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні», а також за результатами оцінки рецензентів та експертної позиції учасників фахового семінару, проведеного 22 січня 2025 року, констатує наступне:

Тема дослідження є актуальною. Домашнє насильство є гострою глобальною проблемою, яка не має кордонів та не залишає байдужою усе світове співтовариство, оскільки протидія цьому злочинному явищу є викликом для кожної без винятку цивілізованої держави. Водночас, доводиться констатувати, що протидія домашньому насильству є викликом, який має «давні коріння», оскільки протягом тривалого часу цьому питанню не приділялась достатня увага. Слідом, у свідомості людей склалось уявлення що таке є нормою поведінки, елементом «виховного процесу», який є приватною справою кожного та перебуває за межами сфери правового регулювання. А тому суспільство терпимо ставилось до проявів домашнього насильства. Так, скажімо, в Радянському Союзі обговорення на законодавчому рівні проблеми домашнього насильства вважалось темою «табу». Наприкінці ХХ ст. зусиллями правозахисних громадських організацій домашнє насильство стало розглядатись як проблема світового масштабу, що зумовило потребу у розробці комплексних заходів у її протидії. Революційним кроком у цьому напрямку слід вважати прийняття Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11 травня 2011 р., що створило передумови появи відповідних положень у законодавстві України. На підставі Закону України від 6 грудня 2017 р. №2227-VIII КК України було доповнено ст.126-1 «Домашнє насильство». Поява вказаної норми була

сприйнята неоднозначно, що викликало жваві дискусії у доктрині кримінального права щодо її дієвості.

Аналіз даних основних показників діяльності органів досудового розслідування, підготовлених Офісом Генерального прокурора, засвідчує про доволі велику кількість випадків притягнення до кримінальної відповідальності за домашнє насильство. Втім очевидно, що статистичні дані не відображають реального стану, оскільки чимало фактів домашнього насильства замовчуються. Окрім того, наявна статистична інформація стосується лише підконтрольної українській владі території, без врахування показників на окупованих РФ територіях України. А отже, латентність домашнього насильства зумовлена також умовами військового часу.

Не зважаючи на значний інтерес науковців до теми домашнього насильства, все ж доводиться констатувати відсутність єдиного бачення щодо місця домашнього насильства у системі Особливої частини КК України; визначення кола потерпілих; кримінально-правових наслідків домашнього насильства; тлумачення ознаки систематичності; співвідношення норми про домашнє насильство з іншими нормами КК України. І якщо для наукової спільноти це черговий виклик, то для практики застосування такий стан речей несе загрозу помилок в ході здійснення кримінально-правової кваліфікації. Окрім того, норма про домашнє насильство не є лише кримінально-правовою. Вона відображена у міжнародному праві, регулятивному законодавстві, КУпАП, що засвідчує важливість питання протидії цьому ганебному явищу, яке слід вивчати на засадах міждисциплінарного підходу.

Так, аналіз судової практики засвідчує неоднакове застосування КК України (в одних випадках спричинення легкого тілесного ушкодження одному із подружжя чи колишньому подружжю або іншій особі, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах кваліфікується лише за ст.126-1 КК України, натомість в інших – за сукупністю (ч.1 ст.125; ст.126-1 КК України)). Окрім того, мають місце випадки порушення принципу *non bis in idem* (притягнення особи двічі до відповідальності за одні і ті ж діяння, які спершу отримали оцінку як адміністративне правопорушення, а згодом – як кримінальне). Відсутність єдності серед представників кримінально-правової теорії та наявність помилок серед практиків, вочевидь, зумовлені не до кінця послідовними рішеннями законотворця в частині регламентації кримінальної відповідальності за домашнє насильство.

Усі ці аспекти підкреслюють важливість та актуальність обраної проблематики. З огляду на наведене вище, наукове дослідження Алоїзи ШУГАЛО є актуальним і важливим для національної кримінально-правової науки та практики.

Дисертація виконана відповідно до Плану науково-дослідних робіт кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України) Львівського державного університету внутрішніх справ та теми науково-дослідної роботи на 2021–2024 рр. «Протидія кримінальним правопорушенням, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» (номер державної реєстрації 0121U113930).

Метою дисертації є кримінально-правова характеристика складу домашнього насильства, місце норми про домашнє насильство у системі кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за насильство, оцінка (на підставі аналізу законодавчих та правозастосовних підходів) якості кримінального закону України в частині встановлення відповідальності за домашнє насильство.

З огляду на мету, в дисертації вирішено такі завдання:

- розглянуто стан теоретичного дослідження питань кримінальної відповідальності за домашнє насильство;
- досліджено історію розвитку кримінальної відповідальності за домашнє насильство;
- проаналізовано міжнародний та зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за домашнє насильство;
- досліджено об'єктивні ознаки складу домашнього насильства;
- охарактеризовано суб'єктивні ознаки складу домашнього насильства;
- розглянуто питання кваліфікації домашнього насильства;
- з'ясовано межі караності та призначення покарання за домашнє насильство.

Об'єктом дослідження є кримінально-правова протидія насильству, в тому числі домашньому.

Предметом дослідження є кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні.

Методологічну основу дослідження складають наступні методи наукового пізнання: діалектичний (як фундаментальний метод, який дозволив охопити усі питання у взаємозв'язку (всі розділи); індукції та дедукції (для визначення поняття домашнього насильства та його проявів (розділ 2); історичний (для виявлення особливостей регламентації кримінальної відповідальності за домашнє насильство у пам'ятках українського кримінального права (підрозділ 1.2); порівняльно-правовий (в ході дослідження питань кримінальної відповідальності за домашнє насильство у кримінальному законодавстві зарубіжних держав та міжнародно-правових актах задля виявлення спільних та відмінних ознак (підрозділ 1.3); аналіз та синтез (для встановлення змісту об'єктивних та суб'єктивних ознак складу домашнього насильства (Розділ 2); догматичний (у процесі аналізу норми про домашнє насильство через призму дотримання правил законодавчої техніки її конструювання (Розділи 2, 3); юридичної герменевтики (ліг в основу тлумачення окремих положень кримінального законодавства та понять кримінально-правової теорії (усі розділи); моделювання (під час формулювання пропозицій щодо законодавчих змін, які спрямовані на підвищення ефективності практики застосування норми про домашнє насильство (Розділи 2, 3); статистичний (в частині аналізу емпіричної інформації у межах теми дослідження (Розділи 2, 3); соціологічний (у рамках опитування респондентів з питань кримінальної відповідальності за домашнє насильство (Розділи 2, 3); узагальнення (при формулюванні проміжних та остаточних висновків, які отримані в ході здійснення дисертаційного дослідження (усі розділи).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним дослідженням кримінально-правової протидії домашньому

наси́льству як законодавчо виокремленого виду наси́льства, яке вирізняється системним підходом до наси́льства як наскрізного кримінально-правового поняття. У роботі доведено, що норма про домашнє наси́льство збільшує обсяг кримінально караних діянь, дозволяє забезпечити охороною потерпілих осіб від окремих видів психічного та економічного наси́льства, які не заборонені іншими кримінально-правовими нормами. Найбільш суттєві результати окресленої розвідки, які вирізняються науковою новизною та мають важливе теоретичне і практичне значення, такі:

вперше:

- запропоновано виключити вказівку на фізичне наси́льство з диспозиції ст. 126-1 КК України, такі діяннн охоплюватимуться загальними нормами КК України про фізичне наси́льство (без ознаки систематичності). Оскільки чинний припис про систематичне домашнє фізичне наси́льство (ст. 126 КК України) фактично закріплює привілейований склад фізичного наси́льства. Слідом, обґрунтовано, що дії, які полягають у «застосуванні наси́льства, що не спричинило тілесних ушкоджень» (ст.173-2 КУпАП) мають отримати не адміністративно-правову оцінку, а кримінально-правову, оскільки застосування фізичного наси́льства завжди повинно тягнути кримінально-правові наслідки з огляду на важливість об'єкта посягання;

- доведено, що вказівка на суспільно небезпечні наслідки у нормі про домашнє наси́льство (у виді фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи), є надмірною, оскільки застосування наси́льства завжди тягне за собою негативні наслідки для потерпілого, а криміноутворююча складова криється у «систематичності» таких діянь. Законодавчо ж визначені наслідки лише створюють додаткові процесуальні труднощі в ході доказування обставин вчинення цього злочину та не несуть самостійної суспільно небезпечної потуги;

- виявлено законодавчо непослідовні формулювання окремих ознак домашнього наси́льства, зокрема: не виокремлена ознака тривалості розладу здоров'я, що свідчить про понятійно-термінологічну невпорядкованість; сумнівність вказівки на емоційну залежність та погіршення якості життя як суспільно небезпечних наслідків домашнього наси́льства (такі можуть виникнути в особи і без його застосування чи попри його застосування); використання терміну «винний» у диспозиції ст.126-1 КК України (порушує презумпцію невинуватості); вживання термінологічного звороту «щодо подружжя чи колишнього подружжя», адже подружній союз складають дві особи, а у нормі, вочевидь, мало йтися щодо «одного із подружжя; використання терміну «психологічне наси́льство» замість «психічне наси́льство», що є свідченням термінологічної неточності з огляду на семантичний зміст;

удосконалено:

- позицію, що у випадку одноразового факту психічного домашнього наси́льства, яке полягає у погрозі вбивством, дії винного необхідно кваліфікувати за ст.129 КК України та з урахуванням обставини, що обтяжує покарання, передбаченої у п.6-1 ч.1 ст.67 КК України. Якщо ж мають місце систематичні випадки його застосування, що надає (чи повинно надавати) злочину більшої суспільної небезпечності, тоді - за ст.126-1 КК України;

- підхід, що обсяг фізичного насильства у складі злочину «домашнє насильство» слід визначати, виходячи з ознак такого складу та санкції статті ст.126-1 КК України. А тому якщо санкцією ст.126-1 КК України не охоплюються інші кримінальні правопорушення, що полягають у насильницьких діях щодо спеціального суб'єкта (подружжя чи колишнє подружжя або інша особа, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах), то дії особи повинні отримати кримінально-правову оцінку за відповідною статтею (ст.115, ст.121, ст.122, ст.127, ст.135, ст.136, ст.146 КК України) та з урахуванням обставини, що обтяжує покарання, передбаченої у п.6-1 ч.1 ст.67 КК України;

набули подальшого розвитку:

- твердження, що ознака систематичності є криміноутворюючою, коли діяння вчинено втретє. Тобто, якщо особу було двічі притягнуто до адміністративної відповідальності за фактом домашнього насильства, то застосування фізичного насильства втретє утворюватиме склад злочину, передбаченого ст.126-1 КК України. Слідом, притягненню особи до кримінальної відповідальності за домашнє насильство передують умови, що її попередньо за останній випадок не було піддано покаранню, тобто не притягнуто до жодного виду відповідальності;

- доведена необхідність диференціювати кримінальну відповідальність за домашнє насильство за ознакою його вчинення щодо певної вразливої категорії людей (малолітнього чи в його присутності, або вагітної жінки, або особи, яка перебуває у безпорадному стані), що свідчить про абсолютну зневагу винного до загальноприйнятих норм моралі та, слідом, значно підвищує суспільну небезпечність вчиненого діяння;

- положення, що застосування сексуального насильства з «домашнім» елементом повинно отримати кримінально-правову оцінку за ст.152, 153 КК України із посиланням на відповідну кваліфікуючу ознаку (вчинення таких діянь щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах);

- підхід, що спричинення легкого тілесного ушкодження охоплюється складом злочину «домашнє насильство», адже санкція відповідної норми «поглинає» санкцію норми про умисне легке тілесне ушкодження;

- позиція, що «образа» та «приниження» як різновиди психічного насильства характеризуються однаковим змістом, адже, приниження – це завжди образа, і навпаки;

- твердження, що віднесення залякування до проявів психічного насильства є хибним кроком, оскільки таке охоплюється поняттям погрози.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що отримані наукові положення можуть бути використані:

- у правотворчості – для вдосконалення кримінального законодавства України в частині регламентації відповідальності за домашнє насильство шляхом формулювання відповідних пропозицій;

- у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін кримінально-правового циклу для здобувачів вищої освіти, підготовці підручників та посібників з кримінального права, а також інших навчально-методичних видань (Акт про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження у навчальний процес

кафедри кримінального права та процесу Львівського торговельно-економічного університету від 16 січня 2025 р.);

- у правозастосовній діяльності - в ході здійснення кримінально-правової кваліфікації домашнього насильства (Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження у роботу Ради адвокатів Львівської області від 11 листопада 2024 р. № 357; Довідка про впровадження та апробацію результатів дисертаційного дослідження в діяльність Франківського суду м. Львова від 15 січня 2025 р.);

- у науково-дослідній сфері – як основа для подальших наукових досліджень питань кримінальної відповідальності за домашнє насильство.

Основні положення і результати дисертації апробовані на таких науково-практичних заходах: Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір» (м. Львів, 29 жовтня 2021 р.); Міжнародній конференції здобувачів вищої освіти «Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення» (Львів, 29-30 травня 2024 р.).

Основні результати дисертації відображено у семи наукових працях. Серед них п'ять статей опубліковані в журналах, визнаних Міністерством освіти і науки України науковими фаховими виданнями з юридичних наук категорії «Б», та 2 праці апробаційного характеру, а саме:

праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Шугало А.Я. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство. *Право UA*. 2021. №3. С.126-130.
2. Шугало А.Я. Стан теоретичного дослідження питань кримінальної відповідальності за домашнє насильство. *Наше право*. 2022. №1. С.118-123.
3. Шугало А. Історія розвитку кримінальної відповідальності за домашнє насильство. *Європейські перспективи*. 2022 р. №2. С.88-93.
4. Шугало А. Суб'єкт складу кримінального правопорушення, передбаченого ст.126-1 Кримінального кодексу України. *Наше право*. 2024. №2. С.174-179.
5. Шугало А.Я. Питання караності та призначення покарання за домашнє насильство. *Європейські перспективи*. 2024. №3. С.46-51.

праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Шугало А. Особливості кримінальної відповідальності за домашнє насильство. *Матеріали Міжнародної конференції "Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір"*, 29 жовтня 2021 року. Львів, 2021. С.276-279.
7. Шугало А.Я. Ознака потерпілого у складі кримінального правопорушення «домашнє насильство». *Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, 29-30 травня 2023 р. Львів, 2023. С.280-282

З огляду на викладене, фаховий семінар кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України) Львівського

державного університету внутрішніх справ приймає рішення надати Висновок про те, що дисертація Алоїзи ШУГАЛО на тему «Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні», подана на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»,

1) містить елементи наукової новизни, а її результати мають теоретичне і практичне значення для вітчизняної юридичної науки;

2) відповідає Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також положенням освітньо-наукової програми «Право» для підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти – доктора філософії – за спеціальністю 081 «Право» у Львівському державному університеті внутрішніх справ;

3) відображена у семи публікаціях, зокрема: у п'яти статтях, опублікованих у фахових виданнях категорії Б, перелік яких затверджено МОН України, а також у двох тезах доповідей на науково-практичних заходах;

4) виконана дисертанткою самостійно, отримані теоретичні висновки і результати демонструють особисті дослідження автора;

5) рекомендується до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Голова засідання фахового семінару:
доцент кафедри кримінального права
та кримінології факультету № 1
(з підготовки фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції України)
Львівського державного університету
внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент**

Олег МАРМУРА